הרב חננאל הילברון
חבר בית מדרש גבוה להלכה ורפואה

השימוש בשבת בתכשיר "מינוקסי" למניעת התקרחות

שאלה:
האם מותר להשתמש בשבת בתכשיר 'מינוקסי' למניעת התקרחות? השימוש בתכשיר הוא על ידי מריחת הנוזל על עור הקרקפת, וכדי שהטיפול יצליח יש להקפיד על שימוש יום יומי. אציין כי לא מדובר על נשירת שיער קיצונית וחריגה, אלא בכזו הנפוצה בבני גילי.

תשובה:
ראשית יש לברר האם הימנעות משימוש בתכשיר בשבת תפגע ביעילות הטיפול. אם לדוגמה הוראות השימוש הן למרוח את התכשיר פעמיים ביום - בבוקר ובערב, ניתן למרוח את התכשיר בסמוך לכניסת השבת, לדלג על המריחה בבוקר יום השבת, ולשוב ולמרוח במוצאי שבת. במקרים רבים דילוג על מריחה אחת בשבוע, לא יפגע ביעילות הטיפול.

אם גם דילוג על מריחה אחת בלבד יפגע ביעילות הטיפול, נראה שהשימוש בתכשיר בשבת שנוי במחלוקת הפוסקים, וכדלהלן:
חז"ל גזרו שלא לעשות בשבת מעשה לצורך רפואה, וזאת מחשש שמא אדם ישחוק סממנין כדי להכין תרופה ויעבור על מלאכת טוחן. איסור זה הוא דוקא באדם הסובל ממיחושים אך אינו מוגדר כחולה. במקרה של חולה, אף שאין בו סכנה, לא נאמרה גזירה זו, והוא מותר בנטילת תרופות (ראה בשלחן ערוך שכח לז).
הפוסקים נחלקו האם הגזרה האמורה קיימת דוקא באדם הסובל ממיחוש, או גם באדם בריא המעוניין ליטול תרופות כדי להתחזק. לדעת השלחן ערוך (שם) אדם בריא שאין לו כל מיחוש רשאי לאכול ולשתות דברים שאינם 'מאכל בריאים' (ודינם כתרופות). וכן פסקו בחזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' שסג) ובאור לציון (ח"ב פל"ו תשובה ט - י) שאין איסור רפואה בבריא.
ולשיטה זו נראה שמותר להשתמש בתכשיר בשבת, כיון שנשירת שיער מצויה אינה נחשבת לחולי, ואדם בריא מותר בנטילת תרופות, כאמור. [וראה להלן בסוף התשובה הערה חשובה בענין אופן השימוש בתכשיר בשבת].

אמנם לדעת המגן אברהם (שם ס"ק מג) גם לבריא אסור ליטול תרופות כדי "לחזק את מזגו". וכן פסק המשנה ברורה (שם ס"ק ק"כ).

ויתכן שהתכשיר האמור המשפר את זרימת הדם ובכך מסייע לצמיחת השיער, נחשב אף הוא כ'חיזוק המזג', וממילא לדעת המג"א והמשנ"ב אסור להשתמש בו בשבת. [וראה בספר הלכות שבת בשבת (חלק ב' עמ' תקט"ו) שמובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלקיחת טבליות כדי להתעבר נחשבת לכל הפחות כ'בריא לחזק מזגו', כיון שמחזקת ומשפרת את הגוף באופן שיהיה ראוי לעיבור].
ואכן יש שאסרו לקחת בשבת תרופה למניעת נשירת שיער: בשו"ת משנת יוסף (חלק י"ג סי' צא) צידד לאסור לקחת בשבת תרופה למניעת נשירת שיער. וכן מובא בשם בעל שו"ת אבני ישפה שאסר משום 'חיזוק מזגו' (גם אני אודך - תשובות הרב פיינהנדלר, סימן צא. וראה עוד בקובץ אבקת רוכל חי"ג עמ' קלט וצ"ע).
מאידך, בשו"ת שערי יושר (הגר"א חנניה זצ"ל, חלק ה' סימן סט) צידד שגם לדעת המג"א יש להקל בזה, משום שמניעת נשירת שיער אינה נחשבת ל'חיזוק מזגו', וגם י"ל שאין איסור אלא אם מזגו כעת חלש ולא כשלוקח כדורים כעת כדי שלא ייחלש בעתיד, ע"ש. אך גם לדבריו אין להקל בזה (לבני אשכנז) אלא בתכשיר שמועיל רק למנוע נשירה, ולא בכזה שמועיל לצמיחה חדשה, וצ"ע.

עוד היה מקום לצרף את שיטת הפוסקים שתרופה שיש צורך ליטול אותה מספר ימים ברציפות, ואם יפסיק את הטיפול בשבת הדבר יפגע ביעילות הטיפול, מותר ליטול אותה בשבת (ספר החיים לגר"ש קלוגר; וכן מובא בשם החזו"א).
אלא שבדברי הפוסקים נראה שהיתר זה מבוסס על כך שמצב המצריך טיפול רצוף נחשב למחלה (ראה בספר ארחות רבינו ח"א עמ' קנה), או משום שלא גזרו חז"ל על רפואה במקום שכתוצאה מכך בהכרח תיפגע בריאותו של האדם (שו"ת מנחת אשר חלק ב' סימן לח). וכל זה לא שייך בענייננו.
ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא שסמך להקל לצרף את סברת ספר החיים בבריא הלוקח כדורים לחזק את מזגו ויש בזה צורך מצוה, ע"כ (הלכות שבת בשבת חלק ב' עמ' תקטו). וגם זה אינו שייך בענייננו, וצ"ע.

האמור עד כה הוא לגבי טיפול בנשירת שיער המצויה אצל אנשים רבים, אולם במקרה של נשירת שיער חריגה, הדין שונה:
במקרה של ילד הסובל מנשירת שיער, לכל הדעות יש להקל להשתמש בתכשיר האמור, משום שצרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה (ראה ברמ"א שכח יז) שמותר לו ליטול תרופות. כמו כן במקרה של נשירת שיער קיצונית בגיל צעיר הגורמת לקושי וצער גדול (לדוגמה: בת בגיל שידוכים), יתכן שהדבר נחשב כחולי המתיר רפואה בשבת, ויש לעשות שאלת חכם.

נקודה חשובה נוספת: גם במקרים בהם השימוש בתכשיר מותר, יש להזהר מסחיטת השיער. ולכן יש לטפטף את התכשיר ישירות על עור הקרקפת, או לטפטף אותו על גבי השיער

ולהניח לו לחלחל מאליו אל העור. אך אין ללחוץ על השיער כדי להחדיר את החומר אל העור.